

Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Οι σχέσεις μεταξύ των γενεών»

(2005/C 157/28)

Στις 29 Ιανουαρίου 2004 και σύμφωνα με το άρθρο 29, παράγραφος 2 του Εσωτερικού της Κανονισμού, η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή αποφάσισε να καταρτίσει γνωμοδότηση με θέμα «Οι σχέσεις μεταξύ των γενεών».

Το ειδικευμένο τμήμα «Απασχόληση, κοινωνικές υποθέσεις, δικαιώματα του πολίτη», στο οποίο ανατέθηκε η προετοιμασία των σχετικών εργασιών, υιοθέτησε τη γνωμοδότησή του στις 25 Νοεμβρίου 2004 με βάση εισιγητική έκθεση του κ. BLOCH-LAINÉ.

Κατά την 413η σύνοδο ολομέλειάς της της 15ης και 16ης Δεκεμβρίου 2004 (συνεδρίαση της 16ης Δεκεμβρίου), η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή υιοθέτησε με 143 ψήφους υπέρ, 2 ψήφους κατά και 9 αποχές την ακόλουθη γνωμοδότηση.

1. ΠΡΟΟΙΜΙΟ

1.1 Η διευθέτηση των σχέσεων μεταξύ των γενεών⁽¹⁾ είναι, προφανώς, ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που καθορίζουν τον βαθμό συνοχής κάθε κοινωνίας, όπως, εν προκειμένω, των δικών μας και, κατά συνέπεια, του εξελισσόμενου γεωπολιτικού συνόλου που αποτελεί η **ΕΝΩΣΗ** τους.

1.2 Ένα χαρακτηριστικό στοιχείο των ευρωπαϊκών εθνών είναι η γήρανση των πληθυσμών τους. Το φαινόμενο αυτό ασκεί καθοριστικές επιδράσεις επάνω τους και τους δημιουργεί πολυσύνθετες προκλήσεις, τις οποίες πρέπει να αποτιμήσουν δεόντως και να διαχειριστούν με όσο το δυνατόν ορθότερα διαρθρωμένο και προνοητικό τρόπο. Τα ευρωπαϊκά έθνη πρέπει να καθορίσουν και να εφαρμόσουν για αυτό το θέμα κάτι που μπορούμε να αποκαλέσουμε «πολιτική των ηλικιών της ζωής»⁽²⁾: όχι δηλαδή σποραδικές, αποσπασματικές και κατακερματισμένες δράσεις, αλλά μια συνολική, σφαιρική και συστηματική στρατηγική που θα έχει ως στόχο να προωθήσει, σε μακροπρόθεσμη βάση, τη συνεννόηση και την αλληλεγγύη μεταξύ των ολοένα και περισσότερων γενεών που συνυπάρχουν και συγχρωτίζονται στους κόλπους τους.

1.3 Όμως, η εξέταση της υφιστάμενης κατάστασης — όπως και αν είναι οι εθνικές διαφορές και ιδιαιτερότητες — μας οδηγεί στην εκτίμηση ότι απέχουμε αρκετά από αυτόν τον στόχο. Η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή πιστεύει ότι το πρόβλημα αυτό έχει καθοριστική σημασία για το μέλλον της Ευρώπης και σκοπεύει να του δώσει σταθερά εξέχουσα θέση στους προβληματισμούς και στο πρόγραμμα εργασίας της κατά την προσεχή περίοδο.

Αυτός είναι ο λόγος και ο σκοπός της παρούσας γνωμοδότησης, η οποία έχει ως αντικείμενο:

- αφού υπενθυμίσει ορισμένες διαπιστώσεις και συλλογισμούς (Τμήμα 2),
- να παρουσιάσει μερικούς προανατολισμούς και συστάσεις (Τμήμα 3).

2. ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΙ

2.1 Χωρίς να θέλουμε να θίξουμε κανέναν, μπορούμε να προβούμε στην εξής διαπίστωση: κατά την τελευταία πεντηκο-

νταετία οι χώρες μας και τα κοινά θεσμικά τους όργανα δεν άντλησαν το μέγιστο δυνατό όφελος από τα εργαλεία και τις τεχνικές πρόβλεψης — ένα οπλοστάσιο άνευ προηγουμένου — που είχαν στη διάθεσή τους για τον σχεδιασμό και την εκτέλεση των πολιτικών τους στο συγκεκριμένο πεδίο, δεν έδρασαν δηλαδή με τον καταλληλότερο δυνατό τρόπο για τις διάφορες αυτές πτυχές και συνιστώσες.

2.1.1 Βεβαίως, διατυπώνοντας αυτήν την κρίση, πρέπει να αποφύγουμε, μεταξύ άλλων, τρεις μορφές υπερβολής:

2.1.1.1 Η πρώτη συνίσταται στον ισχυρισμό ότι η ακριβής πρόβλεψη σ' αυτόν τον τομέα είναι κάτι το απλούστατο, πράγμα που είναι λάθος: η δημογραφική επιστήμη επιτρέπει ασφαλώς, χάρη σε δοκιμασμένες μεθόδους, τη χάραξη κάποιων διαφωτιστικών μεσοπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων προοπτικών. Γνωρίζουμε, όμως, ότι οι εν λόγω προβλέψεις επηρεάζονται από αρκετά απρόβλεπτες οικονομικές, κοινωνιολογικές και πολιτικές μεταβλητές. Έτσι, για παράδειγμα, μολονότι οι γεννήσεις, οι θάνατοι και οι μεταναστευτικές ροές διέπονται από τις δικές τους ιδιαίτερες διακυμάνσεις, εντούτοις πρόκειται για φαινόμενα που εξαρτώνται επίσης και από εξωτερικούς, εξωγενείς παράγοντες, όπως η οικονομική ανάπτυξη ή ύφεση, η κοινωνική ανασφάλεια, η εξέλιξη των ηθών, το πολιτικό περιβάλλον και ο βαθμός εμπιστοσύνης των πολιτών στο μέλλον. Εξάλλου, οι εμπειρογνώμονες καταρτίζουν βάσει των δημογραφικών δεδομένων βασικές υποθέσεις, οι οποίες στηρίζονται σε μέσους όρους. Όμως, οι εν λόγω μέσοι όροι διαφέρουν ανάλογα με τους εμπειρογνώμονες που τους προσδιορίζουν.

2.1.1.2 Μία άλλη πιθανή υπερβολή είναι η υποτίμηση των διαφωτισμένων και συνεκτικών προγραμμάτων και των θετικών αποτελεσμάτων που έχουν επιτευχθεί τα τελευταία πενήντα χρόνια στους τομείς της υγείας, της κοινωνικής προστασίας, της αλληλεγγύης, της κατάρτισης, των εξοπλισμών και των υποδομών, της χωροταξίας, του κοινωνικού διαλόγου, των συνεταιριστικών δραστηριοτήτων κλπ.

2.1.1.3 Μία τρίτη πιθανή υπερβολή είναι η υποτίμηση των καινοτόμων και πολλά υποσχόμενων εγχειρημάτων πρόβλεψης που έχουν αναληφθεί σε πολλούς τομείς από το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και την Επιτροπή.

⁽¹⁾ Οι σχέσεις αυτές εξετάζονται εδώ από διάφορες οπτικές γωνίες: οικονομική, κοινωνική, πολιτισμική, πολιτική κοκ.

⁽²⁾ Η έκφραση είναι δανεισμένη από μία έκθεση (του κ. Jean BILLET) που παρουσιάστηκε στο Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο της Γαλλίας το 2004.

2.1.2 Παρ' όλα αυτά, μετά το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου υπήρξε έκδηλη έλλειψη διορατικότητας και πρόβλεψης κατά την εξέταση ορισμένων κοινωνικώς επικίνδυνων συνεπειών της γήρανσης των πληθυσμών των χωρών μας. Το δημογραφικό αυτό φαινόμενο προκύπτει από τη σύζευξη δύο τάσεων που έχουν προβλεφθεί και επισημανθεί εδώ και πολύ καιρό: της παράτασης της διάρκειας ζωής και της πτώσης της γεννητικότητας. Ο αναπόφευκτος χαρακτήρας αυτού του φαινομένου, παρ' όλες τις διαφορές ή τις αποκλίσεις στις διαγνώσεις των εμπειρογνομώνων προγνοστών, δεν έχει αμφισβητηθεί από κανέναν.

2.1.3 Δεν μπορούμε να αρνηθούμε, χωρίς να ειδηλοτυφλούμε, ότι υπήρξαν πλείστες παραλείψεις, παραβλέψεις ή σφάλματα στην εκ των προτέρων συνεκτίμηση μιας υπαρκτής, δεσμευτικής και μόνιμης πραγματικότητας: της ολοένα και πιο συχνής συνύπαρξης τριών ή ακόμη και τεσσάρων γενεών στις χώρες της Ένωσης, αντί των δύο του παρελθόντος.

2.1.4 Τα πεδία όπου σημειώθηκαν αυτές οι ελλείψεις προσαρμογής είναι, δυστυχώς, πολυάριθμα. Μπορούμε να αναφέρουμε, μεταξύ άλλων παραδειγμάτων, τα εξής:

— Χρηματοδότηση των συντάξεων: Σε αρκετά από τα κράτη μας, το λιγότερο που μπορεί να πει κανείς είναι ότι η εξέταση του προβλήματος αναβλήθηκε για πάρα πολύ καιρό, ότι άρχισε όψιμα και «εν θερμώ», υπό συνθήκες σύγκρουσης που θα μπορούσαν να είχαν αποφευχθεί.

— Θέση και συνεισφορά καθεμιάς από τις συνυπάρχουσες ηλικιακές ομάδες στη λειτουργία των επιχειρήσεων και των διοικήσεων: Τα μέτρα που υιοθετήθηκαν κατά τόπους για την επίλυση θεμάτων προσωπικού και ελάφρυνσης του φόρτου εργασίας ελήφθησαν χωρίς να δοθεί αρκετή προσοχή στις «παράπλευρες ζημίες» και στις αντίξοες συνέπειες κοντόφθαλμων τεχνασμάτων.

— Συνεχής κατάρτιση: Οι συνέπειες της παράτασης της διάρκειας του ενεργού βίου σε μερικά κράτη πάρα πολύ συχνά αμελήθηκαν όσον αφορά τους εργαζόμενους «μεγαλύτερης ηλικίας».

— Πολεοδομία, στέγαση, χωροδότηση των δημόσιων και των εμπορικών εγκαταστάσεων: Οι αντιλήψεις που επικρατούσαν σε σχέση με αυτά τα θέματα συχνά παρέβλεπαν τις ιδιαίτερες ανάγκες των νεότερων, των ηλικιωμένων και των ενωμένων ή διαλυμένων οικογενειών.

— Μεταβίβαση της υλικής κληρονομιάς: Οι νομικοί και φορολογικοί μηχανισμοί ελάχιστα αναθεωρήθηκαν και αναπροσαρμόστηκαν ανάλογα με τη δημογραφική εξέλιξη.

— Σχέσεις μεταξύ του εκπαιδευτικού περιβάλλοντος και του περιβάλλοντος της εργασίας: Στον τομέα αυτό, μερικές μόνο χώρες είχαν καλύτερες επιδόσεις από πολλές άλλες, τις περισσότερες, που παρουσιάζουν καθυστέρηση.

— Διατήρηση, αξιοποίηση, εκμετάλλευση και ανταλλαγή των κεκτημένων της πείρας και της μνήμης: Οι τεχνολογικές εξελίξεις, οι διαχειριστικές καινοτομίες και μια κάποια εξιδανίκευση του «νεανικού πνεύματος» δεν έδωσαν αρκετή προσοχή στους κινδύνους σπατάλης γνώσεων, ικανοτήτων, πείρας και μνήμης.

— Οι νοοτροπίες: υπήρξαν περιπτώσεις στις οποίες εξιδανικεύτηκαν ίσως με υπερβολική ενδοτικότητα (!) οι νοοτροπίες, χωρίς να διακρίνεται επαρκώς τι ανήκει στη μόδα και τι στις επινοήσεις που επιφέρουν μόνιμη πρόοδο. Αφήθηκαν να αναπτυχθούν φαινόμενα αμνησίας, περιφρόνησης, φοβίας, απόρριψης και άρα στεγανοποίησης μεταξύ των γενεών.

2.1.5 **Εγκυρότητα των δεικτών «κοινωνικής μέριμνας»:** Η ΕΟΚΕ κρίνει θετικό το έργο που επιτέλεσε η υποεπιτροπή «Δείκτες» της Συντονιστικής Επιτροπής για την Κοινωνική Προστασία και συγκεκριμένα τον ορισμό (ή τη βελτίωση των προηγούμενων ορισμών) των προτεινόμενων δεικτών: τούτο επιτρέπει να εξετάζεται σήμερα ανά ηλικιακή ομάδα μία σειρά δεικτών, που αφορούν ιδίως τον κίνδυνο της φτώχειας. Η ΕΟΚΕ τονίζει την ανάγκη να συνεχιστεί το έργο αυτό, ιδίως προκειμένου να συμπληρωθεί και να παιγωθεί ένα φάσμα δεικτών που να καθιστά δυνατή την ολοένα και καλύτερη αξιολόγηση της κατάστασης των διαφόρων ηλικιακών ομάδων τόσο από ποσοτική όσο και από ποιοτική άποψη.

3. ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ

3.1 Γιατί τις τελευταίες δεκαετίες πολύ συχνά αγνοήθηκαν τόσο αληθινά και καιρία ερωτήματα; Αυτό είναι ένα σημαντικό και τεράστιο θέμα κοινωνιολογικού και πολιτικού προβληματισμού, το οποίο δεν πρέπει να συζητηθεί επιφανειακά στο πλαίσιο της παρούσας γνωμοδότησης. Όπως και αν έχουν τα πράγματα, όμως, η ΕΟΚΕ έχει μια ακράδαντη πεποίθηση: η ΕΟΚΕ είναι συμβουλευτικό όργανο, που υπόκειται λιγότερο από ό,τι τα αρμόδια για τη λήψη αποφάσεων όργανα στους περιορισμούς και τις πιέσεις της στιγμής. Το ευρύ φάσμα των μελών της, η συνήθειά τους να εργάζονται ελεύθερα και σταθερά από κοινού, να αντιπαραθέτουν τις εμπειρίες, τις γνώσεις, τις πληροφορίες και τις ανησυχίες τους, να επεξεργάζονται από κοινού τις ιδέες και τις αναλύσεις τους, η ικανότητά τους να υποβάλλουν προτάσεις μεθοδολογίας, η προέλευσή τους και οι δεσμεύσεις τους έναντι της επονομαζόμενης «συμμετοχικής δημοκρατίας»: όλα αυτά τα δυναμικά πλεονεκτήματα και δυνατότητες της ανοίγουν χώρους εργασίας, τους οποίους έχει τόσο το περιθώριο όσο και το καθήκον να καλύψει περισσότερο από ό,τι έχει πράξει μέχρι τώρα. Αυτό ισχύει και για το πεδίο των «σχέσεων μεταξύ των γενεών».

3.1.1 Για να παρέμβει κανείς σε ένα τόσο πολυσύνθετο πεδίο, πρέπει να επιδείξει σωφροσύνη και διαύγεια:

3.1.1.1 Η ΕΟΚΕ πρέπει να ξέρει να κρατήσει τη θέση της και να μην αναλάβει στόχους δυσανάλογους προς τα μέσα της ή ασυμβίβαστους με τα καθήκοντά της.

(!) Όχι χωρίς εμπορική κατά βάθος σκοπιμότητα σε ορισμένες περιπτώσεις.

3.1.1.2 Ο εκ των προτέρων προβληματισμός — που ονομάζεται επίσης «προβολή» — δεν πρέπει να συγχέεται ούτε με τον σχεδιασμό ούτε με τη μελλοντολογία.

3.1.1.3 Οι πιο σοβαροί επιστήμονες ευχαρίστως υπενθυμίζουν ότι η γνώση τους δεν είναι παρά μια «σειρά σφαλμάτων υπό αναστολή». Όμως, τα οικονομικά δεν είναι θετική επιστήμη· η κοινωνιολογία ακόμη λιγότερο. Δεν βλέπουμε, λοιπόν, γιατί οι κοινωνικοοικονομικές προβολές μπορούν να διαφεύγουν από τον κίνδυνο του σφάλματος.

3.1.1.4 Από τα πολλά πεδία εργασίας που περιλαμβάνει ο τομέας των σχέσεων μεταξύ των γενεών, μερικά αφορούν σήμερα δράσεις επανόρθωσης, άλλα επιβάλλουν δράσεις αλλαγής και άλλα, τέλος, απαιτούν μεγάλη ερευνητική και επινοητική ικανότητα. Πρέπει να εντοπιστούν σωστά αυτά τα πεδία, να διακριθούν καλά μεταξύ τους και, σε κάθε περίπτωση, να αντιμετωπιστούν με σκεπτικισμό οι επικίνδυνες ή στείρες ουτοπίες.

3.1.2 Όσο για τη μέθοδο που σκοπεύει να ακολουθήσει για να ανταποκριθεί πλήρως στον φιλόδοξο ρόλο που επέλεξε σε σχέση με αυτό το θέμα, η ΕΟΚΕ υιοθέτησε την εξής γραμμική συμπεριφορά: να συνεργαστεί όσο το δυνατόν στενότερα με τα θεσμικά όργανα της Ένωσης, ήτοι το Συμβούλιο, το Κοινοβούλιο και την Επιτροπή. Η απόφαση αυτή της υπαγορεύεται, πρώτον, από τους συλλογισμούς που διατυπώθηκαν στα σημεία 2.1.1.3 και 3.1.2 ανωτέρω, δεύτερον, από τη βούληση να σεβαστεί τόσο το γράμμα όσο και το πνεύμα των θεσμικών κειμένων και, τέλος, από επιταγές που απορρέουν απλώς από την «κοινή λογική».

3.1.2.1 Το πεδίο των «σχέσεων μεταξύ των γενεών» είναι εξαιρετικά ευρύ. Το μόνο που μπορούμε να κάνουμε εδώ, σε μια πρώτη προσέγγιση, είναι μια αρκετά γενική καταγραφή της κατάστασης.

3.1.2.2 Η ΕΟΚΕ επέλεξε, σε αυτή την αρχική γνωμοδότηση, να επιστήσει την προσοχή των θεσμικών οργάνων της Ένωσης σε έναν κατάλογο θεμάτων προβληματισμού, τα οποία θα μπορούσαν να εξεταστούν, εάν συμφωνούν και εκείνα και σύμφωνα με τρόπους που θα προσδιοριστούν, αλλά με βούληση συσχέτισης, σε συνεργασία μαζί τους. Ο κατάλογος αυτός έχει ως εξής, χωρίς σειρά προτεραιότητας:

- Έκταση, βαρύτητα και όρια των ρόλων και των ευθυνών που θα έχουν στο μέλλον οι οικογένειες στην κοινωνιακή οργάνωση: παιδιά, ενήλικοι, γονείς, παππούδες και γιαγιάδες.
- Πρόσβαση των γυναικών στην αγορά εργασίας και στις δημόσιες εγκαταστάσεις υποδοχής των παιδιών.
- Η μοναξιά και η απομόνωση στις ευρωπαϊκές κοινωνίες: ηλικιωμένοι⁽¹⁾, μειονεκτούντες νέοι, «φτωχά παιδιά».
- Συμβάσεις και αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών: πώς θα εξευρεθούν κοινωνικά και πολιτικά δίκαιες λύσεις — δηλαδή που

(¹) Πρβλ. σχετικά τη γνωμοδότηση της ΕΟΚΕ με θέμα «Προς το 7ο πρόγραμμα πλαίσιο για την έρευνα: Ερευνητικές ανάγκες στο πλαίσιο των δημογραφικών μεταβολών – Ποιότητα ζωής των ηλικιωμένων και τεχνολογικές ανάγκες», εισήγηση: η κα HEINISCH, CESE 1206/2004 της 15ης Σεπτεμβρίου 2004.

σέβονται το μέλλον — λαμβάνοντας υπόψη τους περιορισμούς και τις πιέσεις της στιγμής και τη σιωπή των μελλοντικών αποδεκτών, που είναι βουβοί καθότι απόντες;

- Πολεοδομικές και στεγαστικές επιλογές και σχέσεις μεταξύ των γενεών: οι αντιλήψεις και οι επιλογές που εφαρμόζονται τα τελευταία χρόνια στον τομέα της πολεοδομίας και της στέγασης αποδεικνύεται ότι συχνά παραβλέπουν την εμφάνιση σημαντικών αναγκών των γενεών. Πρόκειται ιδίως για τα προβλήματα που θέτει:
  - η (αίσια) ανάπτυξη της στεγαστικής αυτονομίας των ηλικιωμένων και των σχέσεών τους με τις νεότερες γενεές, τα παιδιά και τους εφήβους,
  - η αναγκαστική συγκατοίκηση στις οικογενειακές κατοικίες (που δεν έχουν σχεδιαστεί για τον σκοπό αυτό) των ανύπαντρων νέων ενηλίκων (φοιτητών, εργαζόμενων νέων),
  - η όχι πλέον διαχωριστική και προσωρινή στέγαση των αποκαλούμενων «δύσκολων» οικογενειών.
- Ποιους χρήσιμους ρόλους μπορεί και πρέπει να διαδραματίσει η «συμμετοχική δημοκρατία» στη διευθέτηση των σχέσεων μεταξύ των γενεών;

3.2 Η ΕΟΚΕ αποφάσισε να επισημάνει ήδη από τώρα, υπό μορφήν ακριβέστερων και πιο βραχυπρόθεσμων συστάσεων, δύο πτυχές του γενικού θέματος, για τις οποίες θα μπορούσε επίσης να συνεργαστεί με τα θεσμικά όργανα της Ένωσης, εάν συμφωνούν και εκείνα.

3.2.1 **Η διάρκεια του ενεργού βίου:** το ζήτημα αυτό είναι από τα πιο παραστατικά παραδείγματα της έλλειψης διορατικότητας και πρόβλεψης των ευρωπαϊκών χωρών όσον αφορά τις προκλήσεις που τους θέτει η γήρανση των πληθυσμών τους, η οποία είχε εντούτοις προβλεφθεί εδώ και πολύ καιρό.

3.2.1.1 Η μείωση της διάρκειας των επαγγελματικών σταδιοδρομιών δημιουργεί απώλεια οικονομικού και πολιτισμικού δυναμικού. Δεν παρήγαγε τα αναμενόμενα αποτελέσματα από άποψη καταμερισμού της εργασίας και αύξησης της απασχόλησης των νέων. Σε αρκετές χώρες θεωρήθηκε και χρησιμοποιήθηκε ως κοντόφθαλμο τέχνασμα.

3.2.1.2 Τόσο από πλευράς των υπευθύνων για τη λήψη των πολιτικών αποφάσεων όσο και μεταξύ των επιχειρήσεων και του κοινού, οι προκαταλήψεις και προκατασκευασμένες ιδέες οδήγησαν, αδικώς, στην αντίληψη ότι οι ηλικιωμένοι εργαζόμενοι είναι σχετικά ανίκανοι να προσαρμοστούν στην εξέλιξη των τεχνικών παραγωγής και των μεθόδων διαχείρισης και ανακόπτουν την πρόοδο της παραγωγικότητας.

3.2.1.3 Εδώ και μερικά χρόνια, ωστόσο, διατυπώνονται εύστοχες αναλύσεις, έντονες προειδοποιήσεις και ορθές συστάσεις. Ανάμεσά τους, επιβάλλεται να υπογραμμιστεί προπαντός η διορατικότητα, η συνέγεια και η ποιότητα των προσαθειών που έχει καταβάλει για το δύσκολο αυτό θέμα η Επιτροπή. Πρέπει επίσης να υπενθυμίσουμε τις εύστοχες σχετικές εργασίες του ΟΟΣΑ, καθώς και πολλών ερευνητικών ιδρυμάτων, επαγγελματικών οργανώσεων και των Οικονομικών και Κοινωνικών Συμβουλίων διάφορων χωρών.

3.2.1.4 Το φάσμα των μέσων που μπορούν να επιστρατευτούν για να αντιστραφεί η τάση είναι σήμερα αρκετά παγιωμένο και γνωστό: καλύτερη διασφάλιση της απασχολησιμότητας των λιγότερο νέων εργαζομένων μέσω της τελειοποίησης των μεθόδων συνεχούς κατάρτισης, βελτίωση της ποιότητας των θέσεων απασχόλησης και αύξηση της ευελιξίας των ωραρίων, για να εξασφαλιστεί καλύτερη ισορροπία ανάμεσα στον χρόνο εργασίας και την προσωπική ζωή, ανάπτυξη ομάδων «ανάμικτων ηλικιών» στις επιχειρήσεις και στις διοικήσεις, αύξηση της εμπιστοσύνης των πιο ηλικιωμένων εργαζομένων στον εαυτό τους, ενίσχυση των μέτρων προστασίας της υγείας τους, σταθερή διασφάλιση καλύτερου σχεδιασμού της σταδιοδρομίας, υιοθέτηση μέτρων παροχής κινήτρων σε θέματα συντάξεων και φορολογίας κ.ά.

3.2.1.5 Το Συμβούλιο της Ένωσης, συγκεκριμένα στη Λισαβόνα και στη Στοκχόλμη, εξέφρασε τη βούληση να παραταθεί η διάρκεια του ενεργού βίου στην Ευρώπη με την παροχή κινήτρων για εδελούσιες επιλογές.

3.2.1.6 Ωστόσο, εκτός από έναν πολύ μικρό αριθμό χωρών, παρατηρείται ότι:

- τα συστήματα φορολογίας και κοινωνικής ασφάλισης, όπως και οι συλλογικές συμβάσεις και οι συμφωνίες εργασιακών σχέσεων, περιλαμβάνουν χαρακτηριστικά και διατάξεις που ενθαρρύνουν έντονα, ρητώς ή έμμεσα, την αποχώρηση με πρόωρη συνταξιοδότηση,
- οι εξαγγελίες και οι προθέσεις που διατυπώθηκαν κατά τις συνεδριάσεις του Συμβουλίου δεν οδήγησαν στη λήψη συγκεκριμένων μέτρων στα ίδια τα κράτη μέλη.

3.2.1.7 Συμφωνούμε στην άποψη ότι αντιστροφή της τάσης και των συνθηκών δεν θα μπορούσε να επέλθει παρά μόνο με το θαύμα μιας ταχείας μεταστροφής.

Πράγματι: λόγω της δύναμης των συνθηκών, της ποικιλίας των τύπων, των μεγεθών και των «νοοτροπιών» των επιχειρήσεων και των δημόσιων διοικήσεων, των συνηθισμένων και θεμιτών δυσκολιών του κοινωνικού διαλόγου για ένα τέτοιο θέμα, όπου δεν θα μπορούσε κανείς να συστήσει απλά και καθαρά — παρά μόνο οδεύοντας κατευθείαν προς την αποτυχία — την κατάργηση των «κοινωνικών κεκτημένων», η επιθυμητή εξέλιξη συνεπάγεται την εφαρμογή αρκετά περίπλοκων γενικών στρατηγικών. Η μετάλλαξη θα χρειαστεί αναγκαστικά πολύ χρόνο. Αυτός είναι άλλος ένας λόγος για τον οποίο δεν πρέπει να χάσουμε καιρό, αλλά να χαράξουμε και να εφαρμόσουμε αυτές τις στρατηγικές χωρίς καθυστέρηση.

3.2.2 **Η ΕΟΚΕ εκφράζει έντονα την ευχή να δεσμευθούν σαφέστερα, ακριβέστερα και πιο ενεργά οι υπεύθυνοι για τη λήψη των πολιτικών αποφάσεων της Ένωσης** — δηλαδή το Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο — στα κράτη που τους εξέλεξαν ή τους όρισαν, υπέρ της διασφάλισης μεγαλύτερης συνοχής ανάμεσα στα λόγια και τα έργα. Η στάση αυτή θα πρέπει να τους οδηγήσει, προς το κοινό όφελος μιας Ευρωπαϊκής Ένωσης που έχει διακηρύξει τη φιλοδοξία της να γίνει κορυφαίος οικονομικός πόλος στον κόσμο:

- στον ορθό εντοπισμό, στις έννομες τάξεις ή στα συστήματα σύναψης εργασιακών συμβάσεων που ισχύουν στις χώρες τους, των διατάξεων που αποθαρρύνουν, ρητά ή έμμεσα, την εθελούσια παράταση του ενεργού βίου,
- στη μετατροπή σε συγκεκριμένα μέτρα, καλύτερα και περισσότερο από ό,τι σήμερα, των συντετών συστάσεων της Επιτροπής και στην ταχύτερη και πιο αποφασιστική εφαρμογή των οδηγιών της,
- στη διοργάνωση δράσεων ενημέρωσης, ενθάρρυνσης και πειθούς για τους υπεύθυνους για τη λήψη αποφάσεων και τους οικονομικούς και κοινωνικούς εταίρους και στην καλύτερη επικοινωνία με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης των χωρών τους.

3.2.3 **Επανεξισορρόπηση των διαρθρώσεων των ηλικιών στην Ευρώπη:** Αρκεί μόνο να υπενθυμίσουμε εδώ τις πολύ ανησυχητικές προοπτικές που έχουν εκτεθεί σε πολυάριθμες μελέτες σχετικά με τα αποτελέσματα που θα έχει στη δημογραφία της Ευρωπαϊκής Ένωσης η πώση της γονιμότητας και της γεννητικότητας: η ανεπαρκής ανανέωση των γενεών, την οποία οι εισροές μεταναστών οπωσδήποτε δεν θα αντισταθμίσουν, δεν μπορεί παρά να οδηγήσει στη συρρίκνωση της θέσης της Ευρώπης στον κόσμο και να προξενήσει, στο εσωτερικό της, οικονομικές και δημοσιονομικές δυσκολίες και κινδύνους ανεπιθύμητων ρήξεων και συγκρούσεων μεταξύ των γενεών.

3.2.3.1 Αν θεωρήσουμε ότι η επανεξισορρόπηση των διαρθρώσεων των ηλικιών στις ευρωπαϊκές χώρες πρέπει να είναι μακροπρόθεσμο στόχος, έπεται ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση θα πρέπει να αναλάβει το καθήκον να ενθαρρύνει περισσότερο τη γεννητικότητα στις χώρες που την απαρτίζουν και να ασχοληθεί, προς τούτο, περισσότερο με τις οικογενειακές πολιτικές που εφαρμόζονται σε αυτές τις χώρες. Δεν θα μπορούσαμε να κατηγορήσουμε την Ένωση ότι αδιαφορεί για τα οικογενειακά θέματα: το Συμβούλιο των Ευρωπαίων Υπουργών έχει διατυπώσει επανειλημμένα προτάσεις σχετικά με τις οικογένειες. Όμως, οι προσανατολισμοί που παρέχονται στο επίπεδο της Ένωσης παραμένουν ακόμη αποσπασματικοί και στραμμένοι προς στόχους, ασφαλώς δικαιολογημένους και ενδιαφέροντες, αλλά πολύ περιορισμένους (1).

3.2.3.2 Η μεγαλύτερη και καλύτερη δέσμευση προς αυτή την κατεύθυνση προφανώς δεν θα είναι εύκολη: οι πολιτικές που ασκούν τα κράτη μέλη είναι εξαιρετικά ανομοιογενείς: οι πολιτικές για την αύξηση των γεννήσεων είναι δαπανηρές: τέλος και επιπλέον, τόσο μεταξύ των εμπειρογνομόνων όσο και μεταξύ των υπευθύνων για τη λήψη αποφάσεων υπάρχουν έντονες διαφορές εκτίμησης όσον αφορά την πραγματική επίπτωση και τον βαθμό συγκεκριμένης αποτελεσματικότητας αυτών των πολιτικών. Όμως, η ΕΟΚΕ πιστεύει ότι αυτά τα επιχειρήματα, παρά τη βαρύτητά τους, δεν μπορούν να δικαιολογήσουν την εξακολούθηση μιας σχετικής αποχής από πλευράς των θεσμικών οργάνων της Ένωσης.

(1) Οικογένειες που αντιμετωπίζουν δυσκολίες, φύλαξη των παιδιών, άδεια μητρότητας και γονική άδεια κλπ.

3.2.3.3 Η ΕΟΚΕ θεωρεί επιθυμητό να χαράξουν αυτά τα όργανα μια πραγματική στρατηγική για αυτό το θέμα, η οποία να λαμβάνει υπόψη τις πολυάριθμες πτυχές του, και, κυρίως, να παροτρύνουν τα κράτη μέλη να εφαρμόζουν οικογενειακές πολιτικές με στόχο τη μακροπρόθεσμη επανεξισορρόπηση των διαρθρώσεων των ηλικιών στα κράτη μέλη της Ένωσης.

3.2.3.4 Η ΕΟΚΕ είναι ιδιαίτερος πρόθυμη να συνεργαστεί, ενεργά και στο μέτρο που της επιτρέπουν τα μέσα της, στις εργασίες που θα απαιτήσει, εάν αναληφθεί, αυτό το εγχείρημα.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

4.1 Οι κοινωνίες της Ευρώπης — και η ευρωπαϊκή κοινωνία που ανέλαβαν να οικοδομήσουν από κοινού — είναι και θα είναι συχνά αντιμέτωπες με κινδύνους κοινωνικών, πολιτικών, εθνοτικών και πολιτισμικών συγκρούσεων. Είναι απαραίτητο να κάνουμε ό,τι είναι δυνατόν για να μην προστεθούν σε αυτές και απειλές ρήξεων μεταξύ των γενεών.

4.2 Από την ίδια τους τη φύση, τα προβλήματα που θέτουν οι σχέσεις μεταξύ των γενεών έχουν μακροπρόθεσμο πλαίσιο και χρονικό ορίζοντα. Το ίδιο ισχύει, κατά συνέπεια, και για την αναζήτηση των λύσεών τους.

4.3 Η πολλαπλότητα και η πολυπλοκότητα των τομεακών συνιστωσών που πρέπει να ληφθούν υπόψη δεν μας απαλλάσσουν από την υποχρέωση να καθορίσουμε και να αναπτύξουμε μια σφαιρική και συστημική προνοητική στρατηγική· διότι σε αυτό το πεδίο, όπως και σε άλλα, οι καταστάσεις δεν είναι ούτε κατακερματισμένες ούτε διαχωρίσιμες. Πρέπει δε να υπογραμμίσουμε ότι μια καλή διαχείριση των προβλημάτων των σχέσεων μεταξύ των γενεών θα έχει πολύ θετικό αντίκτυπο στην οικονομία.

4.4 Παρ' όλο που δεν πρέπει να επιστεύσουμε υπερβολικά τα πράγματα και, οπωσδήποτε, δεν πρέπει να παραβούμε τους κανόνες που απορρέουν από την «αρχή της επικουρικότητας», είναι εξίσου επιθυμητό τόσο η Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και τα κράτη που περιλαμβάνει να μην υιοθετήσουν στάση αναμονής και να μην υποτιμήσουν τη σημασία του θέματος.

4.5 Η ΕΟΚΕ αποδίδει ιδιαίτερη σημασία σε αυτό το πεδίο προβληματισμού, που, προκαλεί προφανώς ολοένα και μεγαλύτερο ενδιαφέρον, αλλά που δεν έχει ακόμη τη θέση που του αρμόζει στους πολιτικούς προβληματισμούς των κρατών και της Ένωσης τους.

4.6 Η παρούσα γνωμοδότηση αποτελεί απάντηση σε μία πρόκληση: στο να συμβάλουμε στο να αναπτυχθεί, στο μέλλον, περισσότερο η συνεννόηση σχετικά με ένα θέμα πρωταρχικής σημασίας, το οποίο απαιτεί τη συντονισμένη και παρατεταμένη παρέμβαση πολλαπλών παραγόντων και για το οποίο επιβάλλεται να αποφευχθεί η επικράτηση βραχυπρόθεσμων συμφερόντων, ενώ είναι απαραίτητο ένα επικοδομητικό σχέδιο με συνέχεια. Πρόκειται για την προοδευτική κατάρτιση **ενός νέου συμφώνου μεταξύ των γενεών στα εδάφη της Ευρωπαϊκής Ένωσης** ⁽¹⁾.

4.7 Η παρούσα γνωμοδότηση είναι κάθε άλλο παρά «κλειδωμένο» έγγραφο. Δεν φιλοδοξεί να παραθέσει έτοιμες λύσεις. Προτείνει να τεθούν τα θεμέλια, να αναληφθεί ένα μακροπρόθεσμο έργο, μία αρκετά μακρά διαδρομή.

4.8 Η ΕΟΚΕ, στο στάδιο αυτό, συνιστά να πραγματοποιηθεί, μέσα σε ρεαλιστικά χρονικά πλαίσια, μία δημόσια συνεδρίαση προβληματισμού σχετικά με το ευρύ αυτό θέμα. Στην εν λόγω συνεδρίαση θα μπορούσαν να συμμετάσχουν, μεταξύ άλλων, οι υπεύθυνοι για τη λήψη πολιτικών αποφάσεων, εκπρόσωποι των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων, παράγοντες της κοινωνίας των πολιτών και εμπειρογνώμονες. Η ΕΟΚΕ είναι πρόθυμη να συμμετάσχει στην προώθηση και διοργάνωση της πρωτοβουλίας αυτής.

4.9 Η ΕΟΚΕ δεσμεύεται να αναλάβει τον ρόλο της στο ευρύ αυτό πεδίο, σταθερά και καθ' όλη τη διάρκεια της διαδρομής, σε στενή συνεργασία με τα θεσμικά όργανα της Ένωσης.

Βρυξέλλες, 16 Δεκεμβρίου 2004

Η Πρόεδρος

της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής

Anne-Marie SIGMUND

(¹) Αξίζει να υπενθυμίσουμε σχετικά την ενδιαφέρουσα έκθεση της Ομάδας Υψηλού Επιπέδου του Μαΐου 2004 για το μέλλον της κοινωνικής πολιτικής στη διευρυμένη Ευρωπαϊκή Ένωση.